

KRYSTYNA PRZYBYLSKA

Plan urządzenia lasu w modelu leśnictwa wielofunkcyjnego i proekologicznego*

Forest Management Masterplan in the Multiple-Function and Proecological Model of Forestry

Obowiązująca w Polsce od 1991 roku Ustawa o lasach wprowadzając zasadę równorzędności a nawet nadrzędności środowiskotwórczej roli lasu nad jego funkcją produkcyjną [5] stworzyła prawne podwaliny wielofunkcyjnego i proekologicznego modelu leśnictwa. Oznacza to jednoznacznie iż celem polskiego leśnictwa jest:

- prowadzenie lasu według naturalnego prawa zgodności składu gatunkowego i wewnętrznej struktury drzewostanu z warunkami jego bytowania, a więc zapewniającego w efekcie zrównoważony rozwój wszystkich elementów ekosystemu leśnego;
- stworzenie warunków zaspakajania oczekiwań społecznych na różnorodne korzyści z lasu.

Realizacja tak postawionego celu skutkować będzie dwojako:

- zmieniać będzie stopniowo oblicze lasu i w konsekwencji sposób opisu (modelowania) oraz zasady regulacji;
- skłoni służby leśne do szerszego komunikowania się ze społeczeństwem na temat sposobów korzystania z lasu oraz ochrony zasobów leśnych jako najcenniejszego naturalnego dobra narodu.

Skutek pierwszy jest wprawdzie oczywisty, jednakże dla zachowania logiki dalszego wywodu warto przypomnieć, iż konsekwentne zmierzanie do uzyskania składu gatunkowego i budowy drzewostanu zgodnego z naturalnymi właściwościami siedlisk doprowadzić powinno do zacierania ostrych granic między klasycznymi wydzieleniami drzewostanowy-

* Referat wygłoszony podczas konferencji naukowo-technicznej w Waplewie z okazji 40-lecia BULiGL pt. "Urządzenie lasu podstawą zrównoważonej gospodarki leśnej".

mi. Sprzyjać temu będzie przestrzenny, mozaikowy układ mikrosiedlisk a ponadto wdrożenie do praktyki leśnej szerokiej gamy różnorodnych, nieschematycznych rodzajów rębni, przystających do ekologii gatunków i form ich zmieszania. Na taki przebieg zmian wpływać będzie także realizacja zaleceń dyrektora generalnego Lasów Państwowych [7] pozostawiania na zrębach kęp i przestojów o charakterze biocenotycznym i ochronnym.

Urozmaicenie składów gatunkowych i wewnętrznej struktury drzewostanów ograniczać będzie ponadto praktyczną przydatność "Tabel zasobności i przyrostu drzewostanów" stanowiących normę rozwojową dla drzewostanów jednowiekowych i jednogatunkowych. Zaistnieje zatem potrzeba opracowania nowych wzorców, adekwatnych do złożonej postaci drzewostanów.

Z kolei, w następstwie zmian na poziomie drzewostanów, modyfikacji i rozbudowy wymagać będą klasyczne już modele gospodarstw: zrębowego, przerębowo-zrębowego i przerębowego sposobu zagospodarowania lasu. Zbudowane na użytek leśnictwa jednofunkcyjnego służyć miały przede wszystkim osiągnięciu maksymalnej produkcji drewna w określonych warunkach siedliskowego typu lasu. Każdemu z tych gospodarstw przypisany był określony rodzaj rębni, prowadzący do swoistej dla rodzaju rębni postaci podstawowej jednostki ewidencji i planowania (drzewostanu), oraz odpowiedniego, regulowanego przez urządzenie lasu układu tych jednostek w gospodarstwie leśnym [4]. Nadrzędność produkcyjnej funkcji lasu znalazła swój wyraz w uproszczonej treści i formie opisu leśnej rzeczywistości co zaowocowało modelami wspomnianych gospodarstw, zredukowanymi do minimalnej liczby cech i wskaźników pod kątem ich przydatności do obliczania etatów i regulacji użytkowania drewna.

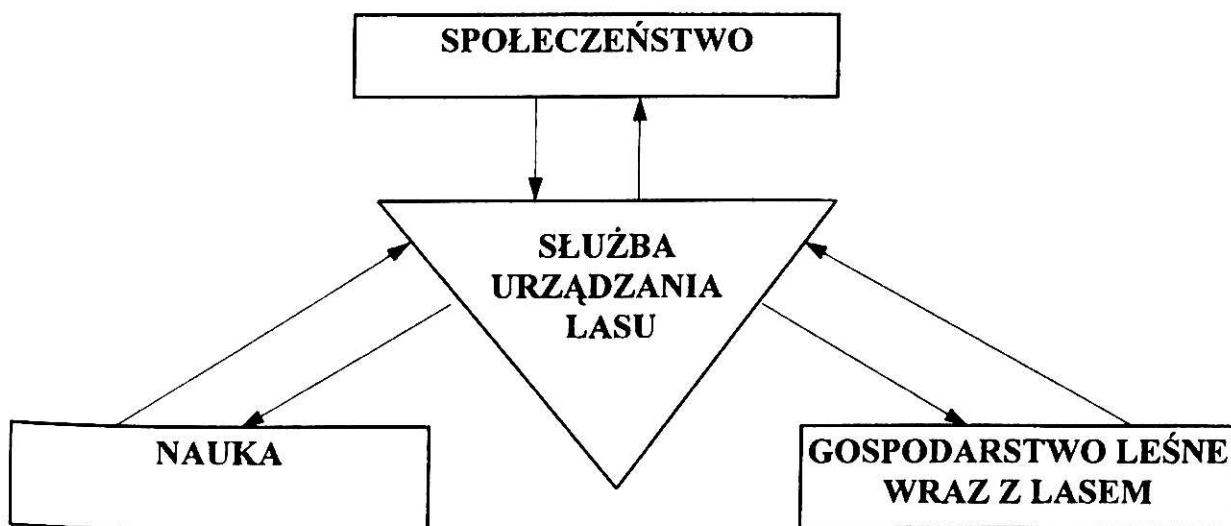
W świetle założeń nowej polityki leśnej można sądzić, że stosowane dotychczas systemy zagospodarowania lasu wraz ze związanymi z nimi metodami regulacji znajdą w przyszłości zastosowanie w lasach wydzielonych do pełnienia przede wszystkim funkcji produkcyjnych, z zastrzeżeniem iż są to lasy zgodne z siedliskiem. Inne, w myśl postulatu proekologii poddane być winny procesowi przebudowy.

Przed leśnikami stoi więc trudne i długofalowe zadanie budowy modeli dostosowanych do priorytetu funkcji pozaprodukcyjnych. Według aktualnej klasyfikacji lasy o takim przeznaczeniu stanowią blisko połowę arealu lasów Polski [1], a spośród nich w zasadzie tylko lasy komunalne były przedmiotem odpowiednich opracowań urzędzeniowych [6].

Drugi z wyróżnionych celów polskiego leśnictwa zwraca uwagę na odpowiedzialność służb leśnych za powierzony ich opiece skarb narodowy, a także na konieczność uwzględniania preferencji społecznych przy podejmowaniu decyzji o sposobach i intensywności wykorzystania zasobów leśnych. Tym samym wyznacza leśnikom rolę mediatorów w procesie godzenia interesów społecznych z niezmienną w czasie zasadą zachowania trwałości lasu jako ostatecznej granicy kompromisu. Jest to zadanie adresowane przede wszystkim do służb zarządzania lasu, które przez plany urzędzeniowe przenoszą na grunt praktyki ogólne założenia polityki leśnej państwa. Można zatem stwierdzić, że powodzenie strategicznych zamierzeń leśnictwa w znacznym stopniu zależeć będzie od merytorycznej wartości i sposobu przekazu planów urządzenia lasu.

Jakie zatem treści i jaką formę należy nadać planom urządzania lasu aby odpowiadały aktualnym wymogom? Sądzę, że odpowiedź na tak postawione pytanie najprościej będzie zbudować na kanwie schematu ilustrującego obieg informacji w urządzaniu lasu [Rutkowski 1989]. Centralne miejsce służb urządzania lasu w tym układzie wskazuje na zasadniczą ich rolę w komunikacji między LASEM, NAUKĄ i SPOŁECZEŃSTWEM. Wzajemne relacje elementów schematu nakładają na urzędników obowiązek nie tylko pobierania i przetwarzania informacji na decyzje urzędniowe, ale także informowania SPOŁECZEŃSTWA i NAUKI o efektach tych działań. Od sprawności działania sprzężonego zwrotnie schematu informacyjnego zależy bowiem merytoryczna wartość rezultatów pracy służb urzędniowych a więc poziom i przydatność planów urządzania lasu. Jakość i wielkość informacji o lesie pozostaje bowiem w ścisłym związku z przepływem osiągnięć naukowych do praktyki leśnej i odwrotnie – rozwój NAUKI może być skutecznie inspirowany sygnałami pochodzącymi z praktyki leśnej. Pojęciem NAUKI należy tu objąć wiedzę czerpaną z szerokiego wachlarza dyscyplin naukowych (nie tylko leśnych) przydatnych do racjonalnego prowadzenia lasu.

Podobnie, zwrotny przepływ informacji między służbą urządzania lasu a SPOŁECZEŃSTWEM może ułatwić podejmowanie decyzji gospodarczych i co także ważne, zapewnić

RYC. Schemat obiegu informacji w urządzaniu lasu według Rutkowskiego

ich społeczną akceptację. Będzie to możliwe po zastosowaniu odpowiedniej formy komunikacji, a więc wprowadzeniu do praktyki leśnej uniwersalnych, zrozumiałych powszechnie wzorców przekazu informacji.

Zagwarantowana ustawą o lasach nadrzędność środowiskotwórczej roli lasu niesie niezwykle ważne dla urządzania lasu przesłanie o konieczności włączenia i podporządkowania planu urządzania lasów nadleśnictwa do ogólnopolskiego systemu ochrony przyrody oraz stanowienia priorytetów funkcji lasu na podstawie przyrodniczej i krajobrazowej ich waloryzacji. Przyjęcie takiej koncepcji zaowocować może dokumentem spełniającym następujące kryteria:

- spójność planu urządzenia lasów nadleśnictwa z planem przestrzennego zagospodarowania kraju i ogólnopolskim planem ochrony przyrody;
- traktowanie nadleśnictwa (planu zarządzania lasu) jako "cegiełki" w ogólnokrajowym "ruszcie ekologicznym", którego administracyjne granice nie stanowią bariery wzajemnych relacji z otaczającym go środowiskiem i muszą być brane pod uwagę przy stanowieniu decyzji o zagospodarowaniu nadleśnictwa;
- zgodność ustalonych priorytetów funkcji z wynikami waloryzacji.

Pojęcie waloryzacji lasu rozumie się w tym przypadku [2] jako ocenę każdej podstawowej jednostki ewidencji i planowania (wydzielenie, faza rozwoju) ze względu na:

- stopień naturalności szaty leśnej, tj. zgodności składu gatunkowego z siedliskiem (potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym);
- stopień wizualnej atrakcyjności drzewostanu;
- występowanie unikalnych i cennych tworów żywej i nieożywionej przyrody, a także ewentualnych ości dóbr kultury i pamiątek narodowych.

Wzbogacone o wyniki waloryzacji opisy taksacyjne mogą zatem stanowić wystarczające źródło wiedzy do sporządzenia wszechstronnego opisu i analizy stanu zasobów leśnych, a także do stanowienia decyzji o wyróżnianiu obszarów predysponowanych do pełnienia określonych funkcji. Dalej natomiast do ustalenia szczegółowych zasad i planów realizacji wyznaczonych dla tych obszarów celów gospodarowania i ochrony zasobów leśnych. Na podstawie bogatych w treści opisów taksacyjnych możliwe jest bowiem sporządzenie nie tylko tradycyjnych planów cięć, odnowienia, ochrony lasu, ale także planów ochrony przyrody oraz planów edukacyjnego i turystycznego udostępnienia lasów nadleśnictwa.

Na tle zarysowanej pokrótce idei proekologicznego i wielofunkcyjnego modelu leśnictwa oraz roli służb zarządzania lasu w procesie jego wdrażania można sądzić, że nowoczesny plan zarządzania lasów nadleśnictwa powinien zawierać następujące zasadnicze treści:

- usytuowanie nadleśnictwa w ogólnokrajowym "ruszcie ekologicznym" i planach ochrony przyrody;
- warunki przyrodnicze;
- zewnętrzne uwarunkowania rozwoju lasów nadleśnictwa oraz ich wzajemny wpływ na otoczenie;
- społeczne oczekiwania na określone funkcje; lasu;
- historię lasów i sposobów ich prowadzenia;
- stan obecny – rejestr taksacyjny zawierający szczegółowe opisy taksacyjne wraz z waloryzacją każdej z podstawowych jednostek ewidencji i planowania (wydzieleni);
- zbiorcze zestawienie wyników waloryzacji wraz z tematycznymi mapami odwzorowującymi przestrzenne rozmieszczenie określonych walorów;

- ☐ analizę wyników waloryzacji oraz całego zespołu przyrodniczo-społecznych warunkowań zewnętrznych jako podstawy optymalizacji celów, jakim lasy nadleśnictwa mają służyć;
- ☐ decyzje o wyróżnieniu jednostek funkcjonalnych z priorytetem określonych funkcji produkcyjnych lub pozaprodukcyjnych. Uzasadnienie decyzji i sprecyzowanie celów;
- ☐ opis wyróżnionych jednostek oraz dobór do specyfiki jednostki sposobu prowadzenia lasu;
  - w lasach o priorytecie funkcji produkcyjnych:
    - zgodnych z siedliskiem,
    - do przebudowy;
  - w lasach o priorytecie funkcji pozaprodukcyjnych:
    - ochronnych,
    - przeznaczonych do udostępnienia turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego,
    - ochrony rezerwatowej;
- ☐ wykonanie planów realizacji postawionych celów: produkcyjnych, ochrony przyrody, udostępnienia turystycznego, edukacyjnego i innych.

Wymienione punkty to naturalnie trzon kompleksowego opracowania. Posłużyłam się takim skrótem celowo, aby wskazać na istotnie ważne elementy "planu urządzania lasu", które odpowiadają "duchowi" nowych tendencji leśnictwa i sugerują rozbudowę tytułu tego podstawowego dokumentu pracy nadleśnictwa. Myślę, że odpowiedni do sytuacji i treści tytuł może brzmieć: **"Plan urządzania lasu oraz ochrony i udostępnienia przyrodniczych i kulturowych walorów nadleśnictwa..."**

Zasygnalizowana tytułem zawartość opracowania wyraźnie podkreśli równorzędne traktowanie w leśnictwie produkcyjnych i pozaprodukcyjnych walorów lasu. Sądzę ponadto, że modyfikacja i rozbudowa dotychczasowego zakresu planów urządzania lasu będzie procesem łatwym. Skłaniają mnie do takiego przeświadczenia próby kolejnych aneksów i dokumentów uzupełniających tradycyjny plan urządzania lasu, który w swoim założeniu odpowiada modelowi leśnictwa jednofunkcyjnego, produkcyjnego. Mam tu na uwadze przede wszystkim "Program ochrony przyrody w nadleśnictwie" [8], pomyślany jako dokument samoistny, niezależny od operatu urzędzeniowego. Taka koncepcja powoduje, że wiele treści "Programu..." musi być powtórzeniem informacji zawartych w planie urządzania lasu, nie oddając jednak całościowego, spójnego rozpracowania problemu wielofunkcyjnego charakteru lasów nadleśnictwa. Sądzę, że ogromny trud autorów instrukcji sporządzania "Programu ochrony przyrody w nadleśnictwie" stanowić powinien podstawę do opracowania nowoczesnej instrukcji sporządzania "Planu urządzania lasu oraz ochrony i udostępnienia przyrodniczych i kulturowych walorów nadleśnictwa".

Literatura

1. Lasy Państwowe. 1997; Raport za rok 1996. PGL LP Warszawa.
2. **Przybylska K.** 1995; Waloryzacja lasu. Sylwan 6; s. 79-85.

3. Rutkowski B. 1989; Urządzenie lasu. Skrypt AR w Krakowie. s. 9-10.
4. **Rutkowski B.** 1975; Urządzeniowe treści klasyfikacyjnego systemu sposobów zagospodarowania lasu. Sylwan 7; s. 31-38.
5. **Szujecki A.** 1995. Lasy i leśnictwo u progu XXI wieku. Materiały na Sesję Zgromadzenia Ogólnego PAN, Warszawa.
6. **Ważyński B.** 1989. Urządzenie i zagospodarowanie lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji. Skrypty AR w Poznaniu.
7. Zarządzenie Nr 11 Dyrektora Generalnego LP z 14.02.1995.
8. **Zielony R.** 1995; Waloryzacja przyrodniczo-leśna i program ochrony przyrody w nadleśnictwie. [w:] "Problemy realizacji proekologicznego modelu leśnictwa metodami aktywnej gospodarki leśnej" SGGW Warszawa.

Summary

Forest management masterplan in the multiple-function and proecological model of forestry

The report shortly presents assumptions of the multiple-function and proecological model of forestry and a need, on this background, for adapting the form and the content of the forest management masterplan to new developmental orientations of Polish forestry. A link was also made to the role of forest survey service in the process of circulating information between three chains: society – science – forest economy. In conclusion a general framework for the document called forest management masterplan was outlined in connection with the spatial management plan and the national plan of nature conservation.